

**ДЕКОНСТРУКЦІЯ РОСІЄЦЕНТРИЗМУ В ПОЛІТИЦІ ЄС:
РОЛЬ І РОЗКОЛ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ****DECONSTRUCTING RUSSIA-CENTRISM IN EU POLICY:
THE ROLE AND FRAGMENTATION OF THE VISEGRAD FOUR****Голобин М.В.,***orcid.org/0009-0007-8042-8793**аспірант кафедри міжнародних відносин**Карпатського національного університету імені Василя Стефаника***Гурак І.Ф.,***orcid.org/0000-0002-8610-4024**кандидат історичних наук, доцент,**професор кафедри міжнародних відносин**Карпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У запропонованій роботі досліджено процес деконструкції росієцентризму в зовнішній політиці Європейського Союзу та роль Вишеградської четвірки у цій трансформації. Проведено комплексний аналіз еволюції стратегічних підходів країн блоку – Республіки Польщі, Словацької Республіки, Чеської Республіки та Угорщини – у контексті відносин із Російською Федерацією від початку 2000-х років до 2025 року.

Теоретичним фундаментом дослідження виступили засади неореалізму (застосовувалися для аналізу безпекових дилем та національних інтересів Республіки Польщі й Чеської Республіки) та ліберального інституціоналізму (через який оцінювалися політика «зміни через торгівлю» та інституційні механізми Східного партнерства). Відмінності в історичній пам'яті країн Центральної Європи розкрито через призму концепції геополітичної ідентичності.

У рамках наукової розвідки виявлено глибоку трансформацію групи: від ролі єдиного «адвоката» європейської інтеграції східних сусідів до формування внутрішнього розколу за моделлю «два плюс два». Підкреслено контраст між «північним вектором» (Республіка Польща, Чеська Республіка), що базується на стратегії жорсткого стримування та військової підтримки України, та «південним вектором» (Угорщина, Словацька Республіка), де переважає економічне пристосування, енергетична залежність від російських енергетичних компаній та на системній основі проявляється проросійська риторика очільників держав.

Доведено, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році стало каталізатором системної кризи Вишеградської четвірки, перетворивши її з дієвого політичного суб'єкта на формальний консультативний майданчик. Зроблено висновок, що сучасний розкол Центральної Європи є новою геополітичною реальністю, яка відображає ширші проблеми єдності Європейського Союзу у питаннях безпеки та свідчить про остаточний крах ілюзії щодо єдності країн об'єднання перед обличчям російської загрози.

Ключові слова: Вишеградська четвірка, Європейський Союз, росієцентризм, Україна, енергетична безпека, Польща, Угорщина, Східне партнерство, розкол, російсько-українська війна, зовнішня політика.

In the proposed study, the process of deconstructing Russia-centrism in the foreign policy of the European Union and the role of the Visegrad Group in this transformation are examined. A comprehensive analysis is conducted of the evolution of the strategic approaches of the bloc's member states – the Republic of Poland, the Slovak Republic, the Czech Republic, and Hungary – in the context of their relations with the Russian Federation from the early 2000s to 2025.

The theoretical foundation of the research is based on the principles of neorealism (applied to analyze security dilemmas and national interests of the Republic of Poland and the Czech Republic) and liberal institutionalism (through which the policy of “change through trade” and the institutional mechanisms of the Eastern Partnership are assessed). Differences in the historical memory of Central European countries are interpreted through the lens of geopolitical identity concepts.

The study reveals a profound transformation of the group: from the role of a unified “advocate” of the European integration of Eastern neighbors to the emergence of an internal division following a “two plus two” model. The contrast is emphasized between the “northern vector” (the Republic of Poland and the Czech Republic), based on a strategy of firm deterrence and military support for Ukraine, and the “southern vector” (Hungary and the Slovak Republic), where economic accommodation, dependence on Russian energy companies, and systematically manifested pro-Russian rhetoric of state leaders prevail.

It is demonstrated that the full-scale invasion by the Russian Federation in 2022 became a catalyst for a systemic crisis of the Visegrad Group, transforming it from an effective political actor into a formal consultative platform. The conclusion is drawn that the current division of Central Europe constitutes a new geopolitical reality, reflecting broader challenges to the unity of the European Union in security matters and signaling the final collapse of the illusion of unity among the member states in the face of the Russian threat.

Key words: Visegrad Group, European Union, Russia-centrism, Ukraine, energy security, Poland, Hungary, Eastern Partnership, division, Russia–Ukraine war, foreign policy.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Після завершення Холодної війни тривалий час архітектура європейської безпеки та зовнішня політика Європейського Союзу базувалися на фундаментальній аксіомі: Російська Федерація є невід’ємною частиною європейського порядку, стратегічним партнером, чий інтереси значною мірою бралися до уваги, а ізоляція вважалася контрпродуктивною. Ця парадигма, яку в академічних та дипломатичних колах часто називають «росієцентризмом» або політикою «Russia First», визначала траєкторію прийняття рішень у Брюсселі, Берліні та Парижі. Вона ґрунтувалася на ліберальній теорії міжнародних відносин та німецькій концепції «Зміни через торгівлю» [6], які передбачали, що глибока економічна взаємозалежність, особливо в енергетичному секторі, стане надійним запобіжником від військових конфліктів на континенті [13].

Однак ця конструкція зазнала краху. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р., якому передувала анексія Криму у 2014 р. та військові дії на Донбасі, стало каталізатором найбільш радикальної трансформації зовнішньої політики ЄС з моменту його заснування. Євросоюз був змушений здійснити болісний перехід від стратегії залучення до стратегії стримування, визнавши Росію екзистенційною загрозою. У центрі цього історичного зсуву перебували країни Вишеградської групи (далі – V4) – Республіка Польща, Словацька Республіка, Угорщина та Чеська Республіка.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика формування та реалізації зовнішньої політики країн V4 у контексті протидії російському впливу, а також феномен «росієцентризму» в політиці «Старої Європи» перебувають у центрі уваги західних та вітчизняних науковців. Концептуальні засади політики «Russia First» та її сприйняття в ЄС досліджували Дж. Шерр, М. Мендрас, Я. Бугайські, Е. Лукас та ін. Зокрема, механізми «м’якого примусу» та використання енергетичних ресурсів як інструменту зовнішньої політики РФ ґрунтовно проаналізовано в монографії британсько-американського дослідника Дж. Шерра «Hard Diplomacy and Soft Coercion: Russia's Influence Abroad», де автор розкриває, як Москва використовувала бізнес-еліти Заходу для легітимізації своїх інтересів [25]. Енергетичний вимір російського імперіалізму та роль Центральної Європи у протидії цьому явищу висвітлено у праці

угорської дослідниці А. Орбан «Power, Energy, and the New Russian Imperialism». Автор доводить, що енергетична експансія РФ була спланованою стратегією ще до приходу В. Путіна [21]. Своєю чергою, Я. Бугайські у дослідженні «Cold Peace: Russia's New Imperialism» одним із перших на Заході вказав на те, що V4 розглядалася Кремлем як «троянський кінь» для розколу трансатлантичної єдності [8].

Вагомий внесок у розуміння специфіки позиції Вишеградської групи та України зроблений українськими дослідниками. Еволюція безпекової політики V4 та роль України в цьому контексті детально розглядалася у працях С. Герасимчука, який досліджував як солідарність, так і розбіжності всередині групи щодо «східного вектора» політики ЄС [20]. Інституційні аспекти взаємодії та адвокацію євроінтеграції України країнами V4 проаналізовано у дослідженнях К. Зарембо [34]. Окремі аспекти інформаційного та політичного впливу РФ на Угорщину як «слабку ланку» V4 висвітлено у роботах Д. Тужанського [29].

Наведений вище аналіз демонструє ґрунтовне вивчення окремих аспектів протистояння «Нової» та «Старої» Європи в контексті «російського треку». Однак, попри значний масив досліджень, зберігається потреба в подальшому концептуальному осмисленні ролі саме Вишеградської групи у 2000-х рр. як цілісного, але внутрішньо суперечливого об’єднання, що намагалося деконструювати росієцентричний наратив Брюсселя до початку відкритої агресії 2014 р. У межах цього дослідження особливу увагу буде зосереджено на комплексному аналізі дипломатичних та інституційних інструментів, які використовувала V4 для зміни парадигми ЄС і загалом вивченні питання, яким чином Росія стала каменем спотикання між країнами V4.

Метою статті є аналіз еволюції східної політики ЄС, деконструюючи процес відмови від росієцентризму. У статті детально розглядається роль Вишеградської групи, яка пройшла шлях від «адвокатів» євроінтеграції східних сусідів до внутрішньо розколотого блоку, де лінії розлому проходять саме через ставлення до Росії. Для досягнення мети сформовано наступні **завдання**: систематизувати історичний контекст ставлення до Росії з боку країн V4, окреслити механізми прийняття рішень щодо «російських» санкцій країнами V4 та власне їх ставлення до санкцій, проаналізувати місце енергетичного питання в кон-

тексті взаємодії із офіційною Москвою, здійснити аналіз еволюції розбіжностей країн блоку в контексті «російського треку».

Виклад основного матеріалу. Після розпаду СРСР європейські еліти сприйняли кінець Холодної війни як «кінець історії», де геополітика сили поступається місцем геоekonomіці та правовому регулюванню. У цій новій реальності Росії відводилася роль ключового партнера. Стратегія ЄС базувалася на переконанні, що Москва перебуває на шляху складної, але неминучої демократизації, і що завданням Європи є підтримка цього процесу через всебічне залучення. На практиці це мало своїм результатом ситуацію, коли інтереси країн, колишніх республік СРСР часто розглядалися як вторинні [24]. Дуже чітко це проявилось в ситуації навколо російсько-грузинської війни у серпні 2008 р. Попри активне застосування російських військ в межах не тільки визнаних кордонів Грузії, але і проблемних грузинських регіонів¹, а також невиконання офіційною Москвою так званого «Плану Медведєва-Саркозі» офіційний Брюссель та очільники провідних європейських столиць в наступні кілька років демонстрували виняткову лояльність та всебічну підтримку третьому російському президенту – Дмитрію Медведєву (2008 – 2012 рр.) [1, с. 135–136].

Ключовим елементом росієцентризму була енергетична політика. Німеччина, як економічний локомотив ЄС, просуvalа ідею енергетичного альянсу з Росією. Будівництво газопроводу «Північний потік-1», а згодом і спроба запуску «Північного потоку-2», стали критичною точкою цієї політики. Для Берліна це були суто комерційні проекти, покликані забезпечити промисловість дешевими ресурсами. Для Варшави та Праги це були геополітичні інструменти, спрямовані на обхід транзитних країн (України, Польщі, Словаччини) та створення важелів політичного шантажу [24].

Вступ країн V4 до НАТО та ЄС приніс у європейські інституції нову стратегічну культуру. Для цих держав Росія не була абстрактним економічним партнером, а історичним гегемоном, який століттями загрожував їхньому суверенітету. Ця відмінність в історичній пам'яті створила глибокий політичний дисонанс у Брюсселі.

У 2004–2014 рр. представники V4 намагалися діяти як «система раннього попередження». Вони вказували на те, що внутрішня авторитарна консолідація в Росії неминуче призведе до зовнішньої агресії. Однак у західних столицях ці попередження часто списували на «посттравматичний синдром» або ірраціональну русофобію [13]. Згадана вище російсько-грузинська війна 2008 р. стала

¹ При цьому варто наголосити, що до серпня 2008 р. керівництво РФ визнавало грузинський суверенітет над територіями Абхазії та Південної Осетії.

першим серйозним випробуванням, яке показало розкол. Поки Франція намагалася виступити посередником, закликаючи до діалогу, лідери Польщі та країн Балтії вилетіли до Тбілісі, щоб продемонструвати солідарність проти російської агресії та попереджали про майбутню небезпеку для сусідів РФ [12].

Цей період характеризувався тим, що країни V4 намагалися інституціоналізувати свій підхід, але стикалися зі структурним опором старої Європи. Проте саме цей опір спонукав їх до пошуку нових форматів, які б дозволили обійти російське вето на європейську інтеграцію східних сусідів ЄС.

Поворотним моментом у спробі деконструювати росієцентричний підхід стало започаткування ініціативи «Східне партнерство». Її інтелектуальними батьками стали міністр закордонних справ Польщі та Швеції. Запущена у Празі у 2009 р., ця ініціатива мала на меті створити інституційну рамку для зближення України, Молдови, Білорусі, Грузії, Вірменії, Азербайджану з ЄС без надання чіткої перспективи членства, але з максимальною можливою інтеграцією [28].

В рамках Східного партнерства вперше пропонувалося розглядати східних сусідів як творців власної долі, а не як об'єкти впливу Москви. Це був прямий виклик концепції «сфер впливу», яку просував Кремль.

Країни V4 стали головним двигуном цієї політики, використовуючи Міжнародний Вишеградський фонд та дипломатичний тиск для підтримки європейських прагнень сусідів, навіть коли «стара Європа» виявляла втому від розширення. Міжнародний Вишеградський фонд став ключовим інструментом м'якої сили. Через грантові програми «Visegrad 4 Eastern Partnership» фінансувалися проекти для розвитку громадянського суспільства, освітні обміни та реформи місцевого самоврядування. Саме це сприяло підтримувати проєвропейські настрої на суспільному рівні, навіть коли уряди країн-партнерів вагалися щодо євроінтеграції [19].

Окрім фінансових механізмів важливу роль відігравала саме політична адвокація країн-членів Вишеградської групи. Чехія та Польща використовували свої головування в Раді ЄС для утримання теми Східного партнерства на порядку денному, протидіючи «втомі від розширення», яка панувала в старих країнах-членах [14].

Східне партнерство стало тестом на реакцію Росії. Офіційна Москва, яка спочатку сприймала ініціативу стримано, згодом розцінила її як пряму загрозу своїм інтересам, особливо після початку переговорів про Угоди про асоціацію. Створення Митного союзу (пізніше Євразійського економічного союзу) стало геополітичною відповіддю Кремля, що призвело до прямого зіткнення інтеграційних проєктів у 2013 р. [12].

Після анексія Криму та початку війни на Донбасі ілюзія стратегічного партнерства з Росією на Заході зазнала краху, поступившись місцем політиці поміркованого умиротворення. ЄС запровадив санкції, втім вони були обмеженими та часто компромісними [2, с. 151–152]. У той час всередині V4 почали проявлятися перші серйозні протиріччя. У відповідній ситуації видавалося логічним, щоб пережитий мешканцями Центральної Європи травматичний досвід радянського домінування мав би забезпечити консолідовану жорстку відповідь на порушення територіальної цілісності України. Проте 2014 р. продемонстрував, що історична пам'ять є пластичним інструментом, який політичні еліти інтерпретують крізь призму актуальних інтересів.

Для Польщі східний вектор був питанням національної безпеки, а незалежна Україна розглядалася як критично важливий буфер, що відділяє Польщу від ревізіоністської Росії. Натомість еліти Угорщини, Словаччини та, меншою мірою, Чехії пройшли процес «економізації» зовнішньої політики. Глобальна фінансова криза 2008 р. посилювала цей тренд, змушуючи уряди шукати нові ринки та джерела інвестицій, що призвело до зближення з Москвою. Коли «зелені чоловічки» з'явилися в Криму, цей прихований конфлікт цінностей та інтересів вийшов на поверхню [23, с. 5–8].

Для офіційної Варшави анексія Криму стала не просто порушенням міжнародного права, а прямим викликом системі безпеки, на якій ґрунтується незалежність самої країни. Польща однією з перших назвала події в Криму та на Донбасі актом війни, а не «внутрішнім конфліктом». Усвідомлюючи нерішучість своїх партнерів по V4, Варшава була змушена шукати підтримки за межами регіону, реанімуєчи Веймарський трикутник. Вже 31 березня 2014 р. міністри закордонних справ Франк-Вальтер Штайнмаєр, Лоран Фабіус та Радослав Сікорський виступили зі спільною заявою у Веймарі, яка стала програмним документом європейської відповіді на кризу [18].

Цей документ став дипломатичною перемогою Польщі, оскільки зафіксував готовність провідних держав ЄС розглядати економічні санкції як реальний інструмент тиску, що на той момент не було очевидним консенсусом у Брюсселі [27].

З іншого боку, офіційний Будапешт вибудовував свою позицію на інших мотивах. Реакція Угорщини на події в Україні була обумовлена не лише економічними інтересами, але й фундаментальною ідеологічною трансформацією, яку переживала країна під керівництвом Віктора Орбана. У той час як Захід намагався ізолювати Росію, Орбан проголосив альтернативний до західної ліберальної моделі курс [22]. У своїй знаковій промові у Бейле-Тушнад 26 липня 2014 р. Орбан

заявив, що ліберальна демократія не здатна забезпечити національні інтереси. Він назвав Росію, Китай та Туреччину прикладами успішних держав, з яких Угорщина має брати приклад [17]. Орбан стверджував, що членство в ЄС не виключає побудови «нової держави, заснованої на національних цінностях» [22].

Відповідна промова стала ідеологічним обґрунтуванням зближення з Москвою. Водночас фундаментом проросійської позиції Будапешта стала енергетика. У січні 2014 р. укладено російсько-угорську угоду про розширення атомної електростанції «Пакш». Документ передбачав надання Угорщині російського кредиту в розмірі 10 млрд євро для фінансування будівництва двох нових реакторів за технологією «Росатома» [16]. Цей контракт фактично зв'язав руки угорській дипломатії. Будь-яка жорстка конфронтація з Москвою ставила під загрозу найбільший інвестиційний проект в історії сучасної Угорщини. Тому протягом усього 2014 р. головною метою угорської дипломатії в Брюсселі став захист проекту Пакш-2 від європейських санкцій. Крім того, офіційний Будапешт залишався активним лобістом газопроводу «Південний потік», який мав постачати російський газ в обхід України, що прямо суперечило інтересам Києва та Варшави [5].

Позиція Словаччини у 2014 р. була багато в чому схожою на угорську, але позбавлена ідеологічного забарвлення Орбана. Прем'єр-міністр Роберт Фіцо, лідер лівоцентристської партії Smer-SD, керувався сумішшю економічного прагматизму та популізму. Словацька дипломатія опинилася в стані шпигату, де офіційна Братислава підтримувала спільну позицію ЄС, тоді як прем'єр-міністр дозволяв собі заяви, що межували з російською пропагандою.

Попри проросійську риторику, дії Словаччини в енергетичній сфері були складнішими. Словаччина, яка була традиційно важливим транзитером російського газу до Європи, остерігалася запуску «Північних потоків», що загрожувало залишити словацьку газотранспортну систему сухою.

Парадоксально, але уряд Роберта Фіцо, критикуючи антиросійські санкції ЄС, зробив один з найважливіших кроків для енергетичної підтримки України – дозволив реверсний потік газу через газопровід Вояни-Ужгород. Це призвело до зниження ефективності газового шантажу Газпрому щодо України. Водночас Фіцо просував проект газопроводу «Eastring», який мав з'єднати словацьку систему з Балканами та Туреччиною, намагаючись застрахуватися на випадок реалізації російських планів обходу України. Цей дуалізм, – допомога Україні вижити енергетично при одночасному політичному заграванні з Росією, – став візитною карткою словацької політики того періоду [15].

Чеська реакція на кризу характеризувалася глибоким внутрішнім конфліктом між президентом Мілошем Земаном та урядом на чолі з прем'єром Богуславом Сobotкою. Згідно з конституцією, зовнішню політику визначає уряд, але президент, обраний прямим голосуванням, має значну символічну вагу. У 2014 р. ці два центри влади транслювали взаємовиключні меседжі. Президент Мілош Земан зайняв відверто проросійську позицію. Спочатку він заперечував присутність російських військ у Криму, називаючи конфлікт «громадянською війною». Згодом, виступаючи в Парламентській асамблеї Ради Європи, Земан назвав анексію Криму доконаним фактом і запропонував вирішити питання шляхом виплати Росією компенсації Україні у формі грошей, нафти або газу [9]. Ця заява викликала демарш української делегації та різку критику з боку чеського уряду.

Проте, незважаючи на розрізнену риторику, у 2014–2015 рр. країни V4 голосували однотайно за введення санкцій проти РФ. Логіка безпеки на той момент ще переважала економічний прагматизм [26].

2014–2015 рр. показали, що у Вишеградській групі, яка раніше була локомотивом антиросійської політики в ЄС та лобіювала всеосяжну інтеграцію країн Східної Європи, розпочався період кризи, який суттєво поглибився вже після 24 лютого 2022 р.

Для Варшави та Праги широкомасштабний напад на Україну став сигналом тривоги, що підтвердив їхні давні побоювання. Польща, яка завжди розглядала себе як східний форпост НАТО, миттєво перетворилася на головний логістичний та гуманітарний хаб для України. Польський уряд під керівництвом партії «Право і Справедливість», попри свої складні відносини з Брюсселем, став головним адвокатом жорстких санкцій проти Росії та надання важкого озброєння Україні [30].

Чехія, де при владі перебував уряд Петра Фіали, а згодом президентом став колишній генерал НАТО Петр Павел, зайняла аналогічну позицію. Прага не лише надала притулок сотням тисяч біженців, але й однією з перших почала постачати важке озброєння, включаючи танки Т-72 та гелікоптери, з власних складів. Чеські лідери, посилаючись на досвід 1968 р., задекларували чітку позицію: «Ми не можемо стояти осторонь і спостерігати, як Україна залишається без допомоги, адже ми знаємо, що означає бути сателітом Москви» [10].

Реакція Будапешта натомість була зовсім іншою. Прем'єр-міністр Віктор Орбан, який напередодні вторгнення відвідував Москву з «миротворчою місією», одразу після початку війни заявив, що Угорщина повинна «залишатися осторонь» конфлікту. Він категорично відмовився надавати летальну зброю Україні та заборонив її транзит

через угорську територію, аргументуючи це необхідністю захисту угорської меншини на Закарпатті та уникнення втягування країни у війну [32].

Орбан сформулював концепцію «стратегічного спокою», яка на практиці означала продовження економічної співпраці з Росією, особливо в енергетичному секторі. Угорщина стала головним гальмом санкційної політики ЄС, вимагаючи винятків для імпорту російської нафти трубопроводом «Дружба» та блокуючи санкції проти російської атомної енергетики. Така позиція викликала обурення у Варшаві та Празі, де дії Орбана розцінили як зраду регіональної солідарності заради дешевих ресурсів [30].

Розкол у групі став публічним вже через місяць після початку великої війни. На кінець березня 2022 р. була запланована зустріч міністрів оборони країн V4 в Будапешті. Цей захід мав продемонструвати єдність східного флангу НАТО. Однак делегації Польщі та Чехії демонстративно відмовилися від участі в ній.

Міністр оборони Чехії Яна Чернохова виступила з безпрецедентно жорсткою заявою, яка увійшла в історію дипломатії V4 як точка неповернення: «Мені дуже шкода, що для Угорщини дешева російська нафта важливіша за українську кров» [3]. Вона додала, що не бажає брати участь у передвиборчій кампанії Орбана. Польський міністр Маріуш Блашак також скасував свій візит, пославшись на «незрозумілу» позицію Угорщини [31]. Як зазначали в той час представники аналітичного центру GLOBSEC, угорське головування у V4 у першій половині 2022 р. поставило групу «на межу політичної смерті» [30].

У той час як V4 як єдиний організм перестав функціонувати, Польща та Чехія ініціювали низку значущих без пекових ініціатив, які виходили далеко за межі регіону. Їхня стратегія базувалася на розумінні, що безпека Центральної Європи напряму залежить від поразки Росії на полі бою.

Формування чіткої «Південної осі» завершилося восени 2023 р., коли на парламентських виборах у Словаччині перемогла партія Smer-SD на чолі з Робертом Фіцо. Це поклало край періоду, коли Братислава була одним з найактивніших союзників Києва передавши, зокрема, всі свої винищувачі МіГ-29 та систему ППО С-300 [4].

Повернення Фіцо у крісло прем'єра надало для Орбана довгоочікуваного партнера у протистоянні з Брюсселем та Києвом. Щоправда Роберт Фіцо, хоч і перейняв риторику Орбана, однак діє в дещо інших умовах. Словаччина є членом Єврозони, що робить її економіку більш інтегрованою та залежною від фінансової стабільності ЄС. Прийшовши до влади, Фіцо негайно реалізував свою передвиборчу обіцянку припинити військову допомогу Україні зі складів армії. Він заявив, що «війна в Україні не має військового вирішення» і що

Росія «ніколи не буде переможена». Його риторика часто дублює тези російської пропаганди, називаючи українську владу корумпованою та звинувачуючи «українських неонацистів» у провокуванні конфлікту.

Кульмінацією розвороту стала зустріч міністра закордонних справ Словаччини Юрая Бланара з його російським колегою Сергієм Лавровим у березні 2024 р. на дипломатичному форумі в Анталії. Це відбулося в той час, коли більшість європейських дипломатів уникали контактів з представниками агресора. Фіцо обгрунтував цю зустріч як приклад «збалансованої та суверенної зовнішньої політики», однак реакція Праги була миттєвою та жорсткою – чеський уряд призупинив міжурядові консультації зі Словаччиною, що стало безпрецедентним кроком у відносинах двох найближчих націй Європи [33].

Саміт прем'єр-міністрів V4 у Празі 27 лютого 2024 р. багато аналітиків називають моментом остаточної «смерті» політичної єдності групи. Атмосфера зустрічі була напруженою ще до її початку. Напередодні Фіцо виступив з промовою до другої річниці війни, де звинуватив Захід у «підтримці вбивства слов'ян».

Під час закритої частини зустрічі, за свідченнями учасників, відбулася суперечка. Лідери кричали один на одного, не добираючи слів. Дональд Туск та Петр Фіала намагалися переконати Віктора Орбана та Роберта Фіцо у необхідності підтримки України, але наштотували глуху стіну цинізму та проросійських наративів [7].

Після празького саміту частота зустрічей різко впала. Польща та Чехія почали активно шукати альтернативні формати співпраці, фактично ігноруючи угорські ініціативи. Туск заявив, що V4 може продовжувати існувати лише як консультативний форум з технічних питань (сільське господарство, інфраструктура та інше), але не як платформа для формування спільної зовнішньої політики [11].

Повернення Дональда Трампа до влади у США у 2025 р. стало потужним стимулом для Орбана та Фіцо. Адміністрація Трампа, яка схиляється до ідеї швидкого завершення війни, об'єктивно підтримує підходи «Південної осі». Орбан позиціонує себе як головного європейського союзника Трампа, сподіваючись на послаблення тиску з боку Вашингтона щодо питань демократії.

Для Польщі та Чехії це стало системною проблемою. Побоюючись зменшення американської підтримки, Варшава та Прага активізували зусилля зі створення «європейської колони» оборони, готової діяти автономно. Це ще більше від-

далило їх від Будапешта, який бачить у Трампі шанс на реванш консервативних сил.

Висновки: Аналіз подій 2022–2025 рр. дає підстави для тверджень, що «глибокий розкол» у Вишеградській групі є новою геополітичною реальністю. V4, яка колись була «чотирма мушкетерами» Центральної Європи, перетворилася на «2+2», де пари країн рухаються у протилежних напрямках.

Вишеградська група, яка стала драйвером антиросійської позиції в ЄС в 2000-х рр., фактично перебуває зараз у стані кризи. Ініціативи ЄС на кшталт Східного партнерства, які започатковувалися чи підтримувалися країнами V4 зараз виглядають радше історією, а ніж теперішньою політичною реальністю.

Вочевидь, політика росієцентризму, а відповідно нехтування інтересів як малих країн Європи, так і країн пострадянського простору привела до того, що останні почали шукати для себе альтернативу, а Росія це вдало використала.

Зовнішня політика ЄС щодо Росії зазнала суттєвої трансформації. Щоправда, відхід від принципу Russia First супроводжується системними проблемами у плані єдності країн-членів Європейського Союзу. Офіційний Брюссель трансформує свою безпекову та зовнішню політику, але робить це вкрай повільно, що веде до конфліктів в середині самої організації. Прикладом тут є саме Вишеградська четвірка.

Треба розуміти, що російська пропаганда активно працює в ЄС, а гібридні інструменти, які вона використовує провадять до системних криз в формуванні єдиної позиції. Загалом, передчасно говорити, що Угорщина та Словаччина є «троянськими конями» в ЄС, але їх залежність від російських енергоресурсів викликає занепокоєння. Проблема погіршується в контексті приходу до влади популістів у Чехії, що веде до подальшого послаблення ролі Вишеградської четвірки.

Задавалося, що минуле, яке мали країни Вишеградської групи із Росією, мало б спонукати до критичних кроків проти офіційного Кремля. Втім, енергетична та відповідно фінансова залежність від Росії спонукає Угорщину та Словаччину до більш жорсткої політики на брюссельському тракту ніж на московському.

Війна в Україні не просто розділила Вишеградську четвірку – вона знищила ілюзію єдиної Центральної Європи, показавши, що спільне минуле не гарантує спільного майбутнього, коли на кону поряд із питаннями війни і миру стоять питання максимально комфортного економічного маневрування та збереження при владі чинних правлячих еліт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гурак І.Ф., Дерев'янюк С.М., Бойчук О.І. Формування в Росії авторитарного, антизахідного режиму та реакція провідних міжнародних акторів. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 41. С. 130–140. <https://doi.org/10.32782/apfs.v041.2023.22>
2. Гурак І.Ф., Лещенко Л.В. Можливості Польщі щодо поглиблення європеїзації України в контексті російських загроз. *Sojusz polsko-ukraiński 1920 roku. Refleksje nad przeszłością – myśli o przyszłości. Praca zbiorowa pod redakcją Jana Matkowskiego i Stanisława Stępnia*. Warszawa, 2020. С. 147–159.
3. Орбан заявив, що Україна не може перемогти Росію. *Європейська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/25/7136658/> (дата звернення: 21.08.2025).
4. Проросійська партія перемогла на виборах у Словаччині. *Deutsche Welle* : веб-сайт. URL: <https://www.dw.com/uk/prorosijska-partia-peremogla-na-viborah-u-slovaccini/a-66973610> (дата звернення: 12.08.2025).
5. A Visegrad cacophony over the conflict between Russia and Ukraine. *Ośrodek Studiów Wschodnich im. M. Karpia* : веб-сайт. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-09-10/a-visegrad-cacophony-over-conflict-between-russia-and-ukraine> (date of access: 17.05.2025).
6. Analysing EU Foreign Policy on Russia before the 2022 Invasion of Ukraine. *E-International Relations* : веб-сайт. URL: <https://www.e-ir.info/2023/06/28/analysing-eu-foreign-policy-on-russia-before-the-2022-invasion-of-ukraine/> (date of access: 17.05.2025).
7. Barely Disguised Disunity on Display at Uneasy V4 Summit. *Balkan Insight* : веб-сайт. URL: <https://balkaninsight.com/2024/03/01/democracy-digest-barely-disguised-disunity-on-display-at-uneasy-v4-summit/> (date of access: 03.05.2025).
8. Bugajski J. *Cold Peace: Russia's New Imperialism*. Westport, Conn. : Praeger, 2004. 320 p.
9. Czech President Zeman's Crimea Comments Draw Sharp Rebuke At Home. *Radio Free Europe* : веб-сайт. URL: <https://www.rferl.org/a/czech-president-zeman-crimea-sanctions-russia-sobotka/28785176.html> (date of access: 29.09.2025).
10. Czech Republic to deliver thousands of extra artillery shells to Ukraine. *The Guardian*. : веб-сайт. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/19/czech-republic-to-deliver-thousands-of-extra-artillery-shells-to-ukraine> (date of access: 29.09.2025).
11. Dynamics of the Visegrad Group: Navigating political shifts, challenges and prospects for EU enlargement. *Institute for the Danube Region and Central Europe* : веб-сайт. URL: <https://www.idm.at/en/dynamics-of-the-visegrad-group-navigating-political-shifts-challenges-and-prospects-for-eu-enlargement/> (date of access: 01.09.2025).
12. EU and Russia's Fraught Relationship – A Timeline. *Countercurrents* : веб-сайт. URL: <https://countercurrents.org/2021/07/eu-and-russias-fraught-relationship-a-timeline/> (date of access: 01.09.2025).
13. European Russophobia and Europe's Rejection of Peace: A Two-Century Failure. *Center for International Relations and Sustainable Development* : веб-сайт. URL: <https://www.cirsd.org/en/news/european-russophobia-and-europes-rejection-of-peace-a-two-century-failure> (date of access: 09.09.2025).
14. From Pro-European Alliance to Eurosceptic Protest Group? The case of the Visegrad Group. *Swedish Institute for European Policy Studies* : веб-сайт. URL: https://sieps.se/media/zudfpikt/2018_7epa.pdf (date of access: 03.10.2025).
15. Groszkowski J. Prime Minister Fico's Russian card. *Ośrodek Studiów Wschodnich im. M. Karpia* : веб-сайт. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-07-01/prime-minister-ficos-russian-card> (date of access: 03.10.2025).
16. Hungary: State Captured by Russia. *Heinrich Böll Foundation* : веб-сайт. URL: <https://www.boell.de/en/2017/10/11/hungary-state-captured-russia> (date of access: 04.10.2025).
17. Hungary: The End of Liberal Democracy. *Human Rights Watch* : веб-сайт. URL: <https://www.hrw.org/news/2014/07/29/dispatches-end-liberal-democracy-hungary> (date of access: 04.10.2025).
18. Joint statement on Ukraine. *Federal Foreign Office of Germany* : веб-сайт. URL: <https://www.auswaertigesamt.de/en/newsroom/news/140331-gemeinsame-erklaerung-zur-ukraine-261272> (date of access: 04.10.2025).
19. Juzova T. The V4 and EU Enlargement. *German Marshall Fund of the United States* : веб-сайт. URL: <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2023-12/Juzova%20-%20V4%20and%20enlargement%20-%20report.pdf> (date of access: 04.10.2025).
20. Kravchuk V. Gerasymchuk S. *Zeitenwende: Perspectives from Germany and Central Europe*. Kyiv : Representative Office of the Friedrich-Ebert-Stiftung in Ukraine, 2024. 18 p.
21. Orbán A. *Power, Energy, and the New Russian Imperialism*. Westport, Conn. : Praeger Security International, 2008. 264 p.
22. Orbán's anti-liberal manifesto *Ośrodek Studiów Wschodnich im. M. Karpia* : веб-сайт. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-08-06/orbans-anti-liberal-manifesto> (date of access: 05.10.2025).
23. Rácz A. *Divided Stands the Visegrad? The V4 Have Been United Towards the Ukraine Crisis but Remain Split Concerning Russia*. Helsinki : The Finnish Institute of International Affairs, 2014. 8 p.

24. Russia's Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted. *Congressional Research Service* : веб-сайт. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/IF11138> (date of access: 21.01.2026).
25. Sherr J. *Hard Diplomacy and Soft Coercion: Russia's Influence Abroad*. London : Chatham House ; Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2013. 152 p.
26. The Visegrad Cooperation: Central Europe divided over Russia. *Cairn.info – Sciences humaines et sociales* : веб-сайт. URL: <https://shs.cairn.info/revue-l-europe-en-formation-2014-4-page-61?lang=en> (date of access: 07.07.2025).
27. The Visegrad Four: Disunity in Central Europe. *Foreign Policy Research Institute* : веб-сайт. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/02/the-visegrad-four-disunity-in-central-europe/> (date of access: 07.07.2025).
28. The Visegrad Group: from a strategic partnership to a tactical alliance? *Robert Schuman Foundation* : веб-сайт. URL: <https://old.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-589-en.pdf> (date of access: 07.07.2025).
29. Tuzhanskyi D. *Building Bridges: How to Develop Ukraine's Neighborhood Policy in Central and Eastern Europe*. [S. l.]: Think Visegrad Fellowship, 2020. 26 p.
30. V4 in challenging times of war: how to preserve assistance to Ukraine. *Globsec* : веб-сайт. URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-02/V4%20in%20challenging%20times%20of%20war%20how%20to%20preserve%20assistance%20to%20Ukraine.pdf> (date of access: 12.07.2025).
31. V4 meeting cancelled over Hungary's Ukraine policy. *Euractiv* : веб-сайт. URL: https://www.euractiv.com/short_news/v4-meeting-cancelled-over-hungarys-ukraine-policy/ (date of access: 12.07.2025).
32. Viktor Orbán sparks outrage with attack on 'race mixing' in Europe. *The Guardian* : веб-сайт. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jul/24/viktor-orban-against-race-mixing-europe-> (date of access: 03.07.2025).
33. Visegrad Four: From Troubled to Broken? *Foreign Policy Research Institute* : веб-сайт. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/04/visegrad-four-from-troubled-to-broken/> (date of access: 03.07.2025).
34. Zarembo K. *Visegrad Group Cooperation and Russia* // Russia and the Visegrad Group: More than a Foreign Policy Issue / ed. by T. Strážay. Bratislava : Slovak Foreign Policy Association, 2015. P. 45–54.

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026